

GRZEGORZ HRYCIUK

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

ORCID: [0000-0002-1010-8491](https://orcid.org/0000-0002-1010-8491)

MAŁGORZATA RUCHNIEWICZ

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

ORCID: [0000-0001-8646-329X](https://orcid.org/0000-0001-8646-329X)

ALEKSANDER SREBRAKOWSKI

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

ORCID: [0000-0001-5812-6827](https://orcid.org/0000-0001-5812-6827)

PROF. DR HAB. STANISŁAW CIESIELSKI **(25 IV 1954 – 1 XII 2020)**

Wydany w 2019 r. tom jubileuszowy dla Prof. Stanisława Ciesielskiego zatytułowaliśmy *Spojrzenia nie tylko na wschód. Od Dolnego Śląska po Syberię. XX wiek w historii, historiografii i naukach politycznych*. Publikacją tą, na którą złożyły się artykuły pióra współpracowników, uczniów i przyjaciół, uczciliśmy Jego 65. rocznicę urodzin. Patrząc na ponadprzeciętną aktywność twórczą, wytrwałą pracę dydaktyczną i niegasnącą pasję badawczą, byliśmy przekonani, że lista publikacji i osiągnięć Profesora, którą zamieściliśmy w tej książce, rychło doczeka się kolejnych pozycji. Niecały rok później, w pierwszych dniach grudnia 2020 r. przyszło nam żegnać na zawsze człowieka, który odszedł nagle, bez zapowiedzi, oderwany przez Los od rodziny, przyjaciół i warsztatu pracy, zasadniczej części i sensu Jego życia.

Ludzie nauki mają ten przywilej, że mogą się na dłużej zapisać w pamięci nie tylko swych najbliższych, ale i szerszego środowiska czy kręgu czytelników. Dzieje się tak dzięki efektom ich wieloletniej pracy badawczej i książkom, które

po sobie pozostawili. Choć postęp w poszerzeniu granic wiedzy jest współcześnie ogromny, a ustalenia naukowców szybko się dezaktualizują, w przypadku dorobku Profesora z pewnością mamy do czynienia z trwałymi osiągnięciami. Na długo współtworzyć będą one pejzaż polskiej historiografii w kilku jej zakresach.

Jego kariera akademicka, która znalazła sprzyjające warunki rozwoju na Uniwersytecie Wrocławskim, trwała ponad cztery dekady. Pracę w Instytucie Historycznym UWr podjął bowiem zaraz po studiach, ukończonych przed terminem, wiosną 1978 r. W tej placówce przeszedł całą drogę zawodową: od ambitnego i pracowitego asystenta po profesora, cieszącego się uznaniem, znanego szeroko z rzetelnych, poświęconych ważkim tematom badań, jak i prowadzonej z zaangażowaniem dydaktyki. Jego mistrzem był prof. Wojciech Wrzesiński, wybitny historyk XX w., niemcoznawca, badacz polskiej myśli politycznej. Główne cezury kariery naukowej Prof. Ciesielskiego to: doktorat w 1982 r., habilitacja w 1990 r., profesor nadzwyczajny UWr w 1994 r. i zwieńczenie pracy każdego naukowca – tzw. profesura belwederska w 1997 r. W strukturze Instytutu Prof. Ciesielski przez wiele lat pozostawał członkiem Zakładu Historii PRL (potem Zakładu Historii Najnowszej), a od 2000 r. kierował nowo powołanym Zakładem Historii Europy Wschodniej. Wtedy też stał się naszym Szefem, choć już wcześniej na różnych etapach naszego doświadczenia akademickiego stykaliśmy się z Nim jako wykładowcą, recenzentem naszych prac naukowych, wreszcie kolegą i zwierzchnikiem. Będąc podobnie jak On uczniami prof. Wrzesińskiego, ukształtowaliśmy się jednak jako badacze w dużej części także pod Jego okiem i wpływem.

Badania prowadzone przez Prof. Ciesielskiego koncentrowały się wokół kilku zagadnień z historii Polski w XX w. oraz dziejów ZSRR. Warto jednak podkreślić, że nie były Mu obce także zagadnienia wieku XIX. W stulecie to zagłębił się na początku swej drogi naukowej, studiując myśl socjalistycznego filozofa i działacza politycznego Kazimierza Kelles-Krauza, co zaowocowało doskonale ocenioną pracą magisterską (i artykułem, co w tamtych czasach było znaczącym sukcesem młodego naukowca). Ćwierć wieku później powrócił do tego okresu, badając dramatyczne relacje czeczeńsko-rosyjskie od momentu podboju Kaukazu przez carat do współczesności (*Rosja–Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, Wrocław 2002). Generalnie jednak skupiał się na wieku XX, a zwłaszcza latach 30.–50. Tym dekadom poświęcił swe najważniejsze prace.

W Jego aktywności naukowej wyróżnić trzeba nurt badań nad myślą polityczną polskiej lewicy – socjalistów i komunistów, czemu poświęcił liczne artykuły

i dwie książki, będące owocem badań w ramach doktoratu i habilitacji (*Niepodległość i socjalizm. Tradycja w myśli politycznej polskiego ruchu socjalistycznego w latach 1939–1948*, Warszawa 1986; *Myśl polityczna polskich komunistów w latach 1939–1944*, Wrocław 1990). W początkach lat 90. XX w., wykorzystując nowe możliwości prowadzenia badań po upadku systemu komunistycznego i otwarciu dotąd zastrzeżonych archiwów z materiałami aparatu bezpieczeństwa ZSRR, bardzo aktywnie wkroczył na nowe pole badawcze – przymusowe migracje jako element polityki represyjnej ZSRR. Efektem było wiele studiów różnej objętości na czele z publikacjami o pionierskim charakterze: (wraz z Grzegorzem Hryciukiem i Aleksandrem Srebrakowskim) *Masowe deportacje radzieckie w latach II wojny światowej*, Wrocław 1993, 2. wyd. 1994; *Polacy w Kazachstanie. Zesłańcy lat wojny 1940–1946*, Wrocław 1996; *Życie codzienne polskich zesłańców w ZSRR w latach 1940–1946. Studia*, Wrocław 1997; (ponownie z Grzegorzem Hryciukiem i Aleksandrem Srebrakowskim) *Masowe deportacje ludności w Związku Radzieckim*, Toruń 2002. Przełomowe znaczenie tych prac polegało m.in. na krytycznej analizie rozmiarów deportacji z ziem wschodnich II RP w głąb ZSRR w latach 1940–1941. Jej wyniki przyczyniły się do bardzo ważnej debaty naukowej i rewizji dotychczasowego stanowiska historiografii. Naturalnym kierunkiem dalszych zainteresowań stały się dla Profesora problemy całości radzieckiej polityki represji w okresie stalinowskim, nie tylko w odniesieniu do Polaków, ale i obywateli ZSRR i innych grup ofiar systemu bolszewickiego. Druga dekada XXI w. przyniosła aż sześć obszernych książek, stanowiąc niezwykle intensywny czas naukowych wysiłków Profesora. Po kilku latach badań opublikował obszerną syntezę *Gulag. Radzieckie obozy koncentracyjne 1918–1953* (Warszawa 2010) oraz trylogię analizującą radziecki system karny: *Wróg jest wszędzie. Stalinowska polityka represyjna w latach 1928–1941* (Toruń 2013); *Polityka represyjna ZSRR w latach II wojny światowej* (Toruń 2014) i *Terror na co dzień. Polityka represyjna ZSRR 1945–1953* (Toruń 2015). Zagłębianie się w najbardziej mroczną epokę w dziejach ZSRR podsumował kolejnymi książkami: *Rewolucja Stalina* (Łomianki 2017) i *Stalin a historia* (Łomianki 2018), które stanowią wyjątkowe osiągnięcia nie tylko na obszarze polskiej historiografii. Uzupełniając panoramę zainteresowań i efektów badań Profesora, warto wskazać jeszcze problematykę narodowościową na ziemiach wschodnich II RP oraz powojenne przesiedlenia ludności polskiej z tych obszarów na zachód, które to tematy mogliśmy zgłębiać razem z Nim. Efektem był tom studiów *Przemiany narodowościowe na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej 1931–1948*

(Toruń 2003) oraz ważne wydawnictwo źródłowe *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów Wschodnich do Polski 1944–1947* (Warszawa 1999), które wyszło także w przekładzie na język niemiecki w 2006 r.

Na spuściznę naukową Profesora składają się również publikacje z zakresu dziejów stolicy Dolnego Śląska i jej głównej uczelni: Uniwersytetu Wrocławskiego oraz edycje źródłowe wspomnień polskich zesłańców lat wojny (m.in. *Wrocław 1956*, Wrocław 1999).

Profesor należał do wyjątkowych dydaktyków, wspominanych przez kolejne generacje studentów Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Zajęcia przez Niego prowadzone wymagały solidnego, pogłębionego przygotowania i stałego podejmowania trudu samodzielnego myślenia. Jego komentarze do prac przedstawianych do oceny stanowiły zresztą ważną (a czasem dość bolesną) lekturę nie tylko dla początkujących, ale i doświadczonych badaczy historii. Profesor był wymagający jednak nie tylko wobec studentów, doktorantów czy badaczy starających się o awans naukowy, ale przede wszystkim wobec siebie. Niezwykle pracowity i zdyscyplinowany, punktualny, znakomicie przygotowany do zajęć, konsekwentny w realizacji programu i dydaktycznych celów, poważnie traktujący wszelkie uniwersyteckie obowiązki i aktywności (w tym w uczelnianych ciałach kolegialnych) budził szacunek i wyznaczał standardy, którym było i będzie trudno sprostać. Ostatnie dwa semestry, w czasie których przeszliśmy na pracę zdalną, były dla wszystkich wyzwaniem. Profesor znakomicie mu sprostał, realizując online różne zajęcia i wykorzystując dostępne elektroniczne instrumenty do przygotowania, prowadzenia zajęć, a także oceniania studentów. Praca pod Jego kierunkiem i z Nim na zawsze pozostanie w pamięci zarówno Jego studentów i seminarzystów: magistrantów i doktorantów (pod jego kierunkiem stopień doktora uzyskali Łukasz Kamiński, Grzegorz Waligóra i Piotr Sroka), jak i współpracowników z Zakładu Historii Europy Wschodniej i Instytutu Historycznego UW.

Jego wyważonego, zawsze merytorycznego głosu w różnych sprawach tak naukowych, jak i odnoszących się do organizacji naszego świata akademickiego i spraw publicznych będzie nam bardzo brakować.